

De Ooievaar blijft zijn vleugels uitslaan

De wedergeboorte van meester Prikkebeen

René Zanderink

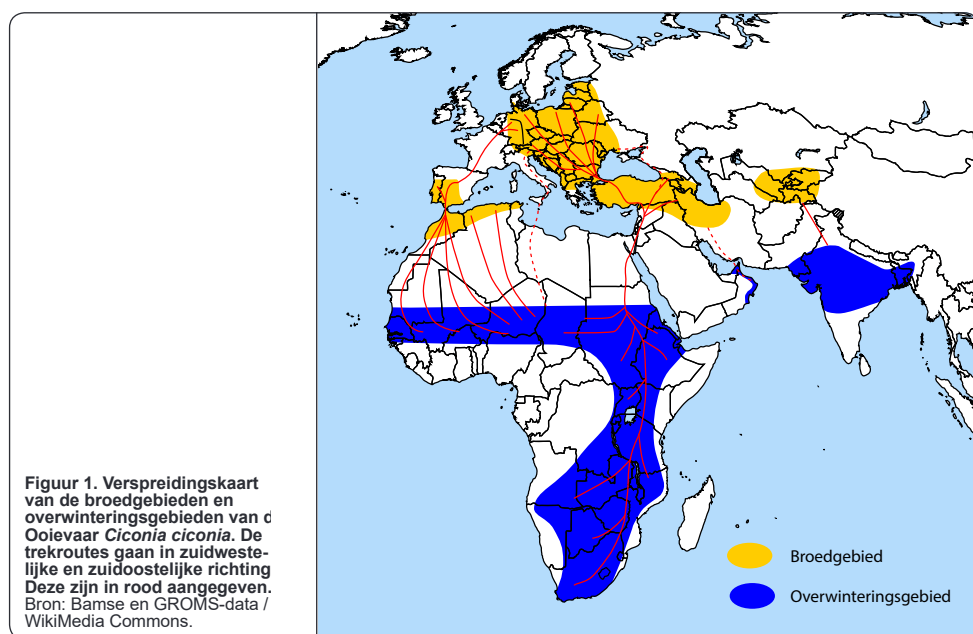
Ooievaars bij een nest in Schoonrewoerd in 1982.
Foto: Toon Fey.

In het najaar en voorjaar trekken naar schatting duizend volwassen en achthonderd jonge Ooievaars uit Nederland over België. Dat is best bijzonder, want er zijn tijden geweest dat Ooievaars in ons land een minder vertrouwd verschijnsel waren geworden. In de jaren dertig van de vorige eeuw waren er nog zo'n driehonderd tot driehonderdvijftig broedparen. Ooievaars, de 'schatjesbrengers', waren populair en men schreef allerlei eigenschappen aan ze toe. Ze zouden het huis beschermen en voorspoed brengen. De terugkeer in het voorjaar werd soms zelfs ingeluid met klockgelui. Later volgde echter een periode van achteruitgang. De omstandigheden werden slechter en de soort werd ook schadelijk geacht, onder andere voor weidevogels. Er werden zelfs soms wel eens premies uitgelooft aan jagers als zij de poten inleverden. In dit artikel wordt aandacht besteed aan het verdwijnen van Ooievaars uit ons land en aan de succesvolle pogingen deze vogels toch terug te krijgen als broedvogel.

Van welkome naar zeldzame gast

Het was vooral na de Tweede Wereldoorlog dat de Ooievaar als gevolg van jacht en pesticiden (ook in overwinteringsgebieden) en niet te vergeten ruilverkavelingen en intensivering van de landbouw een uiterst zeldzame vogel werd in ons land. Punt was namelijk dat in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw het grondwaterpeil op veel plaatsen sterk verlaagd werd, vooral om boeren in staat te stellen vroeger in het voorjaar met zware tractoren het weiland in te rijden. Zo werden belangrijke prooien als wormen, Veldmuizen en Mollen, die daardoor namelijk dieper gingen zitten, in dat cruciale deel van het jaar onbereikbaar voor de lange rode snavels. Ooievaars zijn namelijk zichtjagers. Zij vangen Veldmuizen aan de oppervlakte wanneer die bovengronds zijn. Muizenplagen kwamen vroeger veelvuldig voor. In topjaren kregen hun predators veel meer jongen. Ook wormen en dergelijke worden aan de oppervlakte bemachtigd. De oorzaak van de achteruitgang was de intensivering van de landbouw en veeteelt (melkveehouderij), die zorgden voor de achteruitgang van de diversiteit en aantallen van de prooidiersoorten. Kennelijk is het voedselspectrum breder geworden en heeft er een omschakeling plaatsgevonden, gezien de huidige aantallen broedparen en ook het feit dat vele Ooievaars hier overwinteren.

In 'Een eeuw vogels beschermen' (Saris 2007) wordt het onderzoek van Dallinga & Schoenmakers aangehaald. Daarin wordt gesteld dat de oorzaak voor het teruglopen van de stand van de Ooievaars te wijten is aan het teruglopen van het aantal treksprinkhanen, gecorreleerd aan

klimaatveranderingen, dus niet zo zeer door het gif dat daarvoor gebruikt werd, maar door de natuurlijke fluctuatie in de aantallen en de efficiëntie in het uitroeien van de sprinkhanen. Ooievaars in Oost-Europa die via de oostelijke route naar Afrika trokken (Figuur 1), zouden daar minder van te lijden hebben dan onze Ooievaars. Ko Zweekes (onder andere auteur van diverse vogelboeken) daarentegen krabde zich achter de oren en kon in 1953 geen doorslaggevende reden bedenken. Het zou volgens hem niet aan de Tweede Wereldoorlog liggen, niet aan het gebruik van pesticiden tegen sprinkhanen in Zuidelijk Afrika, niet aan het toenemende aantal hoogspanningslijnen en ook niet aan het gebruik van moderne jachtwapens. Hij suggereert voorzichtig: 'Zeker is dat ontwatering van vochtige gebieden eveneens een ongunstige invloed op de ooievaarsstand heeft.'

De victorie start in Het Liesveld

Met nog slechts zeventien natuurlijke door ooievaarsparen bewoonde nesten en negen broedparen startte Vogelbescherming Nederland in 1969 een herintroductieproject om de Ooievaar als broedvogel in Nederland te behouden. In dat jaar werd het Ooievaarsdorp 'Het Liesveld' geopend bij Groot-Ammers, met als doel het fokken van Ooievaars. Vogelbescherming Nederland had 28 Ooievaars vanuit het buitenland (voornamelijk Hongarije) overgebracht naar de fokkerij.

De achteruitgang van vrijlevende Ooievaars ging gewoon door. In 1976 zouden er hier nog slechts zes paartjes in het wild broeden (in hetzelfde jaar dat er voor het eerst een wild paartje in Groot-Ammers zou broeden). In 1991 was er geen enkel paar meer in ons land. De Ooievaar

Ooievaarsnesten in NEDERLAND

Voor wie, zolang dit nog mogelijk is, iets wil zien van de laatste Nederlandse ooievaarsnesten, laten wij hieronder een lijstje volgen van de steden en dorpen, waar in 1950 volgens de door het Staatsbosbeheer georganiseerde telling nog ooievaars broedden. Vermelding van de plaatsnaam lijkt ons voldoende, omdat iedereen ter plaatse ongetwijfeld het nest kan aanwijzen.

GRONINGEN. Schildwolde, Bellingwolde, Veendam, Hoogezand (2), Rooze Haan (gem. Noorddijk), Haren (2), Doezum (2), Grootegast, Noorddijk, Marum, Nietap (De Leek) en Niekerk.

FRIESLAND. Veendam, Oenkerk, Buitenpost, Oudega, Drachten, Friens, Tijnje, Tjalleberd, Gorredijk, Oranjewoud, Akkrum.

DRENTE. Roderwolde, Zuid-Laren, Bronnegervee (2), Zuidlaarderveen, Anloo, Exterzandvoort, Veenhof (gem. Gieten), Westdorp, Buinen (2), Hoozevee, Oostende (gem. Ruinerwold), Haaksma (id.), Nijeveen, Kolderveen (gem. Nijeveen), Oosterboer (gem. Meppel), Groenewald (id.), Meppel.

OVERIJSEL. Steenwijkerwold (2), Wanneperveen, Oldemarkt, Zalk, Rouveen (2), Werkhorst (gem. Staphorst), Dedemsvaart, Herxerburg, Wijhe.

GELDERLAND. Veessen, Wilp, Nijkerk, Westervoort, Duiven (2), Neerijnen.

UTRECHT. Achttenhoven, Jutphaas, IJsselstein, Montfoort.

ZUIDHOLLAND. Oudewater, Schoonhoven, Schoonrewoerd, Leerdam, Molenaarsgraaf, Kinderdijk, Sluiskil, Woerden.

NOORDBRABANT. Grave, Eethen, Dussen, Almkerk, Nieuwendijk, Raamsdonksveer, 's-Gravenmoer, Hooge Zwaluwe, Lage Zwaluwe, Terheyden.

Bij een ooievaarsnestentelling georganiseerd door Staatsbosbeheer in 1950 werden alleen de plaatsnamen vermeld. Dat was voldoende, want de locatie van de nesten kon door de bewoners van de plaats wel aangegeven worden.

In de Zwitserse plaats Altreu was al in 1948 een begin gemaakt met een fokprogramma voor Ooievaars. Zij waren gekortwiek en konden niet wegvliegen, maar brachten wel jaarlijks jongen groot. Deze opnamen zijn uit 1985. Sinds 2004 worden de Ooievaars op dit station niet meer gevoerd, maar er is nog steeds een informatiecentrum.
Foto's: M. Bloesch.

In 1955 werden er voor de eerste keer enkele Ooievaars getransporteerd vanuit het Algerijnse Tizi Ouzou. De vogels werden per auto naar Algiers gebracht en van daaruit naar Bazel gevlogen. Ten slotte moesten ze nogmaals per auto worden vervoerd naar de eindbestemming: Altreu. In de periode 1959-'61 vonden nog enkele van deze transporten plaats.
Foto: M. Bloesch.

was een voormalige broedvogel geworden. In België was dit al eerder het geval (in 1895), in Zweden in 1955 en in Zwitserland zelfs al in 1950. De tendens bleek dus niet te stoppen, er werd vermoedelijk terecht op tijd ingegrepen. In het Zwitserse Altreu was men al in 1948 met een fokprogramma gestart, waarbij ooievaarsparen werden gekortwiekt. Daardoor konden ze niet wegvliegen, maar onder gecontroleerde omstandigheden konden ze er jaar na jaar kuikens krijgen. Die nieuwe kuikens konden wel elk najaar naar het zuiden trekken.

In mei 1955 werden voor het eerst Ooievaars vanuit Mirabeau bij Tizi-Ouzou in Algerije getransporteerd naar Zwitserland, dat jaar 36 jonge vogels (drie tot vijf weken oud). Eerst in de achterbak per auto naar Algiers, dan per vliegtuig naar Bazel (gesponsord door Air France) en vandaar weer per auto naar Altreu. Later vonden nog drie transporten plaats, in 1959, 1960 en 1961. Incidenteel werden ter bloedverversing ook nog Ooievaars uit Portugal en de Elzas gehaald. Met deze vogels en de nog aanwezige exemplaren werd in ongeveer twintig jaar een levensvatbare populatie opgebouwd.

Ook inzet van buitenstations

Toen Vogelbescherming startte in Groot-Amers ging men volgens dezelfde methode te werk. Nadat een gebied was aangekocht werden Ooievaars vanuit Zwitserland en Duitsland gehaald en ondergebracht in het ooievaarsdorp. De vogels werden er evenals in Zwitserland gekortwiekt en kregen als 'taak' het voortbrengen van jongen. De Ooievaars zaten in kooien en werden handmatig gevoerd. Deze jongen werden na zo'n vier jaar, wanneer ze volwassen waren, overgebracht naar verschillende buitenstations verspreid over het land. Deze buitenstations werden vanaf eind jaren zeventig van de vorige eeuw opgericht om de vogels in een meer natuurlijke omgeving voor verdere nakomelingen te laten zorgen (Tabel 1).

Overigens waren niet alle partijen het eens over de invoering van de Ooievaars. Aanvankelijk werkte ook het Rijksinstituut voor

Plaats	Station	Jaar
Akmarijp	Earrebarredoarp De Graverij	1988
Alphen aan den Rijn	De Aarhorst	1986-2006
De Schiphorst	De Lokkerij	1981
Ernewoude	It Eibertshiem	1980
Gorssel	't Zand	1981-2013
Groot-Amers	Het Liesveld	1969
Haastrecht	Het Doove Gat	1982
Herwijnen	Buitenstation Herwijnen	1979
Ommeren	Den Eng	
Rossum	Buitenstation Rossum	
Spanga	Buitenstation Spanga	
Zegveld	Buitenstation Zegveld	1980

Tabel 1 - Ooievaarsdorpen in Nederland (geopend en evt. gesloten).

Natuurbeheer (RIN) niet mee, omdat men eerst definitief de oorzaak voor het verdwijnen van de soort bevestigd wilde hebben. Die bevestiging kwam pas in 1984 (Dallinga & Schoenmakers). Het RIN werkte uiteindelijk toch mee om een vinger aan de pols te houden. Professor Voous was ook kritisch en stelde zelfs dat ‘Instellingen zoals het ooievaarsdorp in feite niets kunnen bereiken om de Ooievaar als natuurlijk element in de Europese fauna te behouden. Het ooievaarsdorp en de buitenstations vervullen een bijzondere functie door het bewaren en behoeden van een onvervangbaar stuk natuur van weleer, zoals kunstmusea en de Nachtwacht. Iedereen wil ze zien, niemand wil ze missen.’ Dankzij de heer Van Dongen lezen we in *het Vogeljaar* (Van Dongen 1969) hoe het uiteindelijk precies gegaan is:

‘De heer Max Bloesch geeft in zijn betoog weer, dat hij door het verdwijnen van de Ooievaar als broedvogel uit Zwitserland er toe gekomen is de Ooievaar in gevangenschap tot broeden te brengen en het aldus verkregen nakomelingschap dit weer in vrijheid te laten doen. Voor dit doel werden uit ooievaarsrijke streken vogels ingevoerd. Niettegenstaande vele mislukkingen gedurende acht jaren van het experiment heeft Bloesch door zijn grote toewijding en zijn op den duur verkregen grote ervaring goede resultaten verkregen en

In 1969 werd het ooievaarsdorp ‘Het Liesveld’ geopend. Deze opname is uit 1976.
Foto: Dick Jonkers.

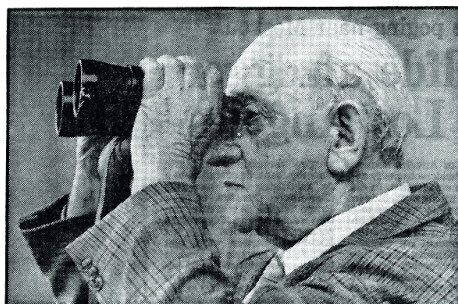

Een Ooievaar kan men niet zomaar onder de arm nemen en verplaatsen. Voor het transport werden daarom speciale kisten ontworpen. Zo kwamen ook de Ooievaars uit Zwitserland naar Nederland.

deze waren voor de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels aanleiding te onderzoeken of een dergelijke ooievaarskwekerij ook in Nederland kans van slagen zou hebben. Nadat alle voor- en nadelen welke aan het plan verbonden zijn, zorgvuldig door het bestuur waren overwogen, werd besloten ook in Nederland met het kweken van Ooievaars te beginnen, om daardoor te voorkomen dat de Ooievaar als Nederlandse broedvogel verdwijnt. Daar het bestuur meent dat voor dit doel geen vogelbeschermingsgelden gebruikt moeten worden omdat die zo hoognodig zijn voor het andere werk, is een kring van 'Vrienden van de Ooievaar' in het leven geroepen en met de aldus verkregen donaties zal het plan worden uitgevoerd.

Een prijsvraag onder de jeugd heeft als resultaat opgeleverd, dat onze ooievaarsnederzetting de naam OOIEVAARSDORP "HET LIESVELD" zal krijgen. Het ooievaarsdorp komt in de Alblasserwaard onder de gemeente Groot-Ammers. Het ministerie van CRM (Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, red.) en het provinciaal bestuur staan geheel achter deze plannen en verlenen de grootst mogelijke medewerking. De wetenschappelijke begeleiding wordt gegeven door het RIVON (Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van Natuurbehoud, red.). Het is niet uitgesloten dat deze gelegenheid door het Staatsbosbeheer benut wordt om een wilgenreservaat te creëren. Particulieren en scholen hebben reeds een aantal Ooievaars geadopteerd, dat wil zeggen dat zij tegen betaling van f 50,- resp. f 100,- het peetschap hebben aanvaard van een bepaalde Ooievaar en regelmatig op de hoogte gehouden zullen worden van het wel en wee van hun petekind.

Ooievaars kunnen worden verkregen door invoer uit landen waar deze vogel nog zeer talrijk is, zoals Turkije, Griekenland, Zuid-Spanje of Noord-Afrika. Het ooievaarsdorp zal op bepaalde tijden en voorwaarden bezocht kunnen worden, zowel in excursieverband als particulier. Op deze wijze hopen wij het grote publiek voor de Ooievaar, maar ook voor de vogelbescherming in het algemeen, te kunnen interesseren. De kring van Vrienden van de Ooievaar kan nog sterk worden uitgebreid. Stort daartoe een donatie op giro 29213 t/n Vogelbescherming Amsterdam onder vermelding "Ooievaar". Binnenkort zal begonnen worden met de werkzaamheden

Johan Mourik ...ooievaartje kijken...

foto's Henk Tukker

Johan Mourik, eigenaar van een groot wegenbouwbedrijf te Groot-Ammers, was een liefhebber van Ooievaars en een pionier, die het transport van een aantal Ooievaars, voornamelijk afkomstig uit Hongarije, naar het fokstation Het Liesveld had gefaciliteerd.
Bron illustratie: Artikel in Trouw van 28 mei 1984, via www.delpher.nl.

In 1979 werd met de opening van een buitenstation in Herwijnen een nieuwe fase van het herintroductieproject ingezet. Aad Smits, beheerder van Het Liesveld, is bezig met het vrijlaten van de eerste Ooievaars op het nieuwe station. De man in het donkere pak is W.H.C. Boellaard, destijds hoofdbestuurder bij Vogelbescherming. De Ooievaars kregen op de buitenstations ook meer vrijheid. Zij werden niet meer van de nesten gehaald voor het fokken en konden zelf paren vormen. Foto: Dick Jonkers.

voor de inrichting van het terrein. In de komende voorzomer hopen wij de officiële opening te kunnen doen plaatsvinden.’

Het terrein in Groot-Amers kon destijds worden aangekocht dankzij vijftig procent subsidie van het toenmalige ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM). Het overige deel van het geld kwam van de ‘Vrienden van de Ooievaar’, een autonoom project van Vogelbescherming.

Uiteindelijk zouden de eerste Ooievaars niet uit voornoemde landen komen maar uit Hongarije, aldus lezen we in Ooievaars in Nederland uit 1983: ‘Op 8 mei 1969 werd het ooievaarsdorp officieus in gebruik genomen. Het was mogelijk gemaakt doordat een milde gever niet alleen vijftien Ooievaars had geschonken, maar ook voor het transport uit Hongarije zorgde. Dit kreeg in de herfst van 1969 een aanvulling van twee broedparen uit Zwitserland. Daarbij gevoegd de wilde Ooievaars die niet met de trek meegingen, en een verkeersslachtoffer, werd de eerste winter ingegaan met een totaal van 28 dieren. Ondanks dat de laagst gemeten temperatuur -12 °C bedroeg, hebben de dieren de winter goed doorstaan.

Op het eind van 1971 waren de meeste dieren die de oorspronkelijke bevolking uitmaakten, gestorven. De juiste oorzaak van die dood kon nimmer worden vastgesteld. Er werd toen overgestapt van het voeren van riviervis naar eendagskuikens, waarmee de zuiverheid (vis uit vervuilde rivier?) beter gegarandeerd kon worden. ‘De gestorven dieren werden door andere vervangen. Max Bloesch schonk bij de officiële opening op 24 juni 1971 een broedpaar uit Zwitserland. Dit paar zorgde in 1972 voor twee jongen, de eerste die in Het Liesveld ter wereld kwamen.’

In het jubileumboek van Vogelbescherming uit 2007 (Saris 2007) lezen we het volgende:

‘Initiatiefnemer en projectleider was C.J.A. Wijnaendts, een daadkrachtig persoon, voor wie ‘het doen’ in het project het belangrijkste was. Hij was luitenant-kolonel buiten dienst en verloochende zijn afkomst niet. Toen een overleg te stroperig verliep verleidde hem dat tot de uitspraak: ‘Ze moesten eens in het kruis schieten, dan dansen ze wel.’

Vervolgens lezen we:

‘Een ooievaarsenthousiast, de heer Mourik, eigenaar van een bedrijf in Groot-Amers, schonk vijftien uit Hongarije afkomstige jonge Ooievaars. Voor het invoeren daarvan werd een speciale vergunning afgegeven door CRM. In latere jaren zouden aanvullingen plaatsvinden uit Rusland, Zwitserland, Duitsland, Joegoslavië en Turkije.’

Dat Ooievaars afkomstig waren uit Hongarije, Zwitserland, Joegoslavië en België kan bevestigd worden, maar uit Rusland en Turkije niet. In de beginperiode zijn er ook acht Ooievaars

Waar foeragerende Ooievaars verschenen werden bewoners in de omgeving vaak erg enthousiast. Niet zelden werd dan ijlings een nestpaal opgericht in de hoop een paartje 'klepperaars' te kunnen verleiden er een nest op te gaan bouwen. Jutphaas, 1979.

Foto: L.A. Snel.

op Schiphol in beslag genomen die afkomstig waren uit Pakistan. Deze zijn later bij verbeurdverklaring aan Het Liesveld toegewezen, maar hun oorspronkelijke herkomst is altijd een raadsel gebleven (wellicht Rusland en Turkije?). Ergens in de beginperiode is er door de gemeente Den Haag een paartje dat op het eilandje van de Hofvijver woonde, aan Het Liesveld geschonken (med. Aad Smits, voormalig beheerder van station Het Liesveld).

Goede ondersoort?

De twee ondersoorten – de Aziatische Ooievaar *Ciconia ciconia asiatica* en de Afrikaans-Europese Ooievaar *C. c. ciconia* – variëren lichtelijk qua formaat. Zij broeden in Europa (noordelijk tot Estland), in Noordwest-Afrika, in Zuidwest-Azië (oostelijk tot het zuiden van Kazachstan) en in Zuidelijk Afrika. De *C. c. asiatica* is iets groter dan de *C. c. ciconia*. Beide ondersoorten broeden ook in India.

Er kan dus naderhand gesteld worden (ondanks afwezigheid van DNA-onderzoek) dat

Achteruitgang twintigste eeuw

In 1913 werd voor het eerst een landelijke telling gehouden toen natuurfotograaf Jan. P. Strijbos samen met zijn broer heel Nederland per fiets (maar later per motor) doorkruiste om alle gegevens te verzamelen. Er bleken toen nog vijfhonderd bewoonde nesten te zijn. In de jaren twintig van de vorige eeuw nam de achteruitgang een dusdanige vorm aan, dat Haverschmidt een census opzette om te onderzoeken hoeveel nesten Nederland nog rijk was.

In 1930 waren er nog ruim tweehonderd bewoonde nesten over. Vanaf die periode werd de ooievaarsstand door Haverschmidt goed in kaart gebracht. Hij werd daarbij geholpen door vaste medewerkers in ons land. Zo heeft met name Gerrit Bosch ('Fûgeltsje Bosch') de situatie in Friesland goed op de kaart gezet. In 1939 leek het weer iets beter te gaan met 316 paar in Nederland (en 58 in Friesland), maar na de Tweede Wereldoorlog nam de populatie verder af. In 1972 werden er nog zestien paren geteld en verdween ook het laatste broedpaar uit Friesland (Luxwoude). Hierna waren de Ooievaars verdwenen tot er via 'It Eibertsheim in' 1984 weer een broedpaar was.

Niet alleen op het platteland verschenen nesten van Ooievaars, ook op plaatsen in bebouwde kommen werden plekjes benut, zoals hier in Oudewater, 1976. Foto: Jaap Taapken.

niet getwijfeld mag worden dat de goede Ooievaars uit Zwitserland (die kwamen immers uit Algerije) en Duitsland gehaald zijn. Echter, de Hongaarse Ooievaar trok via de oostelijke route. De in Nederland geboren Ooievaars volgen tegenwoordig uitsluitend de westelijke trekroute. Toen het aantal Ooievaars na tien jaar fokken tot ruim honderdvijftig was opgelopen, werden in heel het land twaalf buitenstations geopend om de tamme exemplaren te laten wennen aan de vrije natuur. Er werden op vele plaatsen paal- en daknesten geplaatst, in de hoop dat de paartjes zich in geheel Nederland zouden gaan vestigen. Vaak was dat in de omgeving van plaatsen waar mensen weer kennis hadden gemaakt met foeragerende Ooievaars in de broedtijd.

Blijvend succes?

Dat had succes. Anno 2015 was de ooievaarspopulatie gegroeid naar zo'n negenhonderd broedparen. Deze vogels waren in staat te overleven zonder bijvoeding. In het begin gebeurde dat namelijk nog wel, onder andere met ingevroren eendagskuikens, maar dat had het nadeel dat ze niet leerden vissen.

Blijkens ringonderzoek overwintert ongeveer 35% van de vogels ook in Nederland, 65% trekt jaarlijks naar Afrika en dat percentage is nog steeds stijgende. Een geweldig succes dus voor deze iconische vogel. Door dit succes zouden de ooievaarsdorpen zichzelf overbodig maken. Is dat uitgekomen? Ja, ze zijn gestopt, op twee na: De Lokkerij en It Eibertshiem. Deze stations fungeren nu echter primair als een soort ooievaarsopvang.

In 2000 – dus 31 jaar na de start – bestempelde Vogelbescherming haar project als geslaagd.

De ooievaarsstations konden worden opgedoekt en het herintroductieproject werd officieel gestaakt. Vogelbescherming berichtte destijds dat het aantal Ooievaars met vijfhonderd broedparen weer even hoog was als in 1900. De Ooievaar zou gered zijn, maar niet iedereen was het daar destijds mee eens. 'Dat is hij dus niet,' zegt Frits Koopman, beheerder van Ooievaarsbuitenstation De Lokkerij in het Drentse De Schiphorst. 'Er komen nog veel te weinig jonge Ooievaars terug van de trek.' Van de jonge Ooievaars die voor het eerst op trek gaan, komt twee jaar later, als ze geslachtsrijp zijn, slechts tien tot vijftien procent terug. Dat wijzen tellingen op de buitenstations uit. 'En dat is,' zegt Koopman, 'veel te weinig om de populatie in stand

Een indrukwekkende jaarproductie

Op zaterdag 5 juni 2010 werd de tienduizendste Ooievaar geringd, dat betekende na ruim veertig jaar van fok gemiddeld ruim 250 Ooievaars per jaar.

Die tienduizendste ring was tevens de eerste ring van een nieuw type: de European Laser Signed Advanced (ELSA)-ring. Vanaf het begin van het ooievaarsproject in 1969 zijn aluminium ringen gebruikt.

Inmiddels zijn er sinds 1969 ruim 14.000 Ooievaars geringd, met de opmerking dat het werkelijke aantal jongen enkele duizenden hoger ligt, omdat een flink deel niet wordt geringd.

Het Liesveld begin jaren negentig van de vorige eeuw.

Foto: Wim van Nee.

te houden. Er moet ieder jaar door de ‘blijvers’ extra aanwas ingepompt worden.’ Ooievaars vliegen zich op de trek dood tegen hoogspanningskabels (de helft van de sterfte), ze worden door jagers afgeschoten en hun rustplekken op de trekroute worden volgebouwd met huizen.’

Wielen

Tegenwoordig kennen we de Ooievaar broedend op een karrenwiel, hoog op een paal of schoorsteen. Vaak zijn de bewoners enthousiast en brengen zij dergelijke kunstmatige voorzieningen speciaal aan om Ooievaars te lokken. Toch wil Vogelbescherming daar meer en meer van af. Ooievaars bouwen hun nest namelijk van oorsprong in bomen. Op een aantal plaatsen in Nederland gebeurt dat nu al. ‘De beer is los,’ zo omschreef Aukje van Roessel de reactie van de vrijwilligers op het persbericht in januari 1995 van Vogelbescherming dat de buitenstations niet meer nodig waren. B. de Graaf van het ooievaarsbuitencentrum ‘Het Doove Gat’ in de polders bij Haastrecht kreeg bijval van Thomas Maarssen, beheerder van het ooievaarsstation in Spanga in Zuidoost-Friesland, dat in 1985 werd opgezet. Meer dan de helft van de Nederlandse Ooievaars zit in Spanga en ‘De Lokkerij’. ‘Bij Vogelbescherming hebben ze niet genoeg verstand van Ooievaars,’ zegt Maarssen. ‘Sluit de stations, en de situatie is over een paar jaar weer net zoals die in 1969.’

Maar volgens Hans Peeters van Vogelbescherming werkt het zo niet. ‘Vijfhonderd broedparen is voor Nederland genoeg om de populatie zonder mensenhulp in stand te houden,’ zegt hij. ‘Het werkt net als bij andere vogels. Die gaan ook op trek, daar komen er ook maar weinig van terug en toch blijven ze bestaan. Het broedseizoen zorgt voor een overschot, waardoor er verliezen geleden kunnen worden. Zo werkt het in de natuur.’

Bovendien is Peeters van mening dat de cijfers van de buitenstations niet kloppen. ‘In opdracht van Vogelbescherming heeft het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW) onderzocht wat het percentage Ooievaars is dat terugkomt. Zij kwamen uit op vijftig procent.’

‘De buitenstations zijn nog wel degelijk nodig,’ zegt Peter Otten, ornitholoog en voormalig biologiedocent. ‘Niemand weet de precieze cijfers. Daarom is het veel te rigoreus de stations te sluiten. Als je ze dan toch wilt laten verdwijnen, doe het dan heel geleidelijk. Dan kun je dat besluit terugdraaien, als het misgaat.’

In 1995 sloot in navolging van buitenstation Leek het centrum in Alphen aan den Rijn. Er waren toen nog tien centra over. Vogelbescherming kon de stations niet dwingen hun activiteiten

te staken, maar gaf ze wel het dringende advies. Maar Koopman heeft daar lak uit het grootste buitenstati-vijftien jaar niemand van Van Koopman moeten bestaan: 'In Spanje en kabels vogelveilig schelen. Voordat dit niet dicht.'

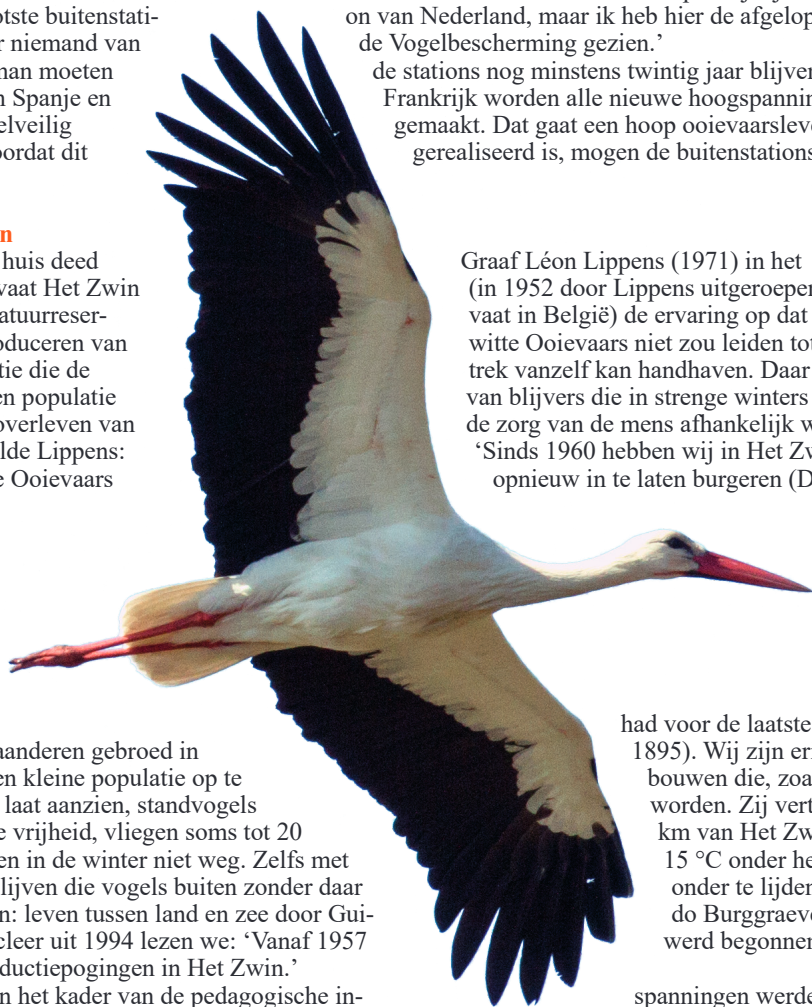
Vlaanderen

Dichter bij huis deed Vogelreservaat Het Zwin tot eerste natuurreser-het herintroduceren van een populatie die de ontstond een populatie te kunnen overleven van In 1971 stelde Lippens: gepoogd de Ooievaars

aan. 'Wie heeft er nou beter zicht op? Wij zijn ver-on van Nederland, maar ik heb hier de afgelopen de Vogelbescherming gezien.'

de stations nog minstens twintig jaar blijven Frankrijk worden alle nieuwe hoogspannings-gemaakt. Dat gaat een hoop ooievaarslevens gerealiseerd is, mogen de buitenstations

Graaf Léon Lippens (1971) in het (in 1952 door Lippens uitgeroepen vaat in België) de ervaring op dat witte Ooievaars niet zou leiden tot trek vanzelf kan handhaven. Daar van blijvers die in strenge winters om de zorg van de mens afhankelijk was. 'Sinds 1960 hebben wij in Het Zwin opnieuw in te laten burgeren (De

Ooievaar maal in Vlaanderen gebroed in geslaagd een kleine populatie op te het zich nu laat aanzien, standvogels ven in volle vrijheid, vliegen soms tot 20 maar trekken in de winter niet weg. Zelfs met vriespunt blijven die vogels buiten zonder daar In Het Zwin: leven tussen land en zee door Gui-Michel Decler uit 1994 lezen we: 'Vanaf 1957 met reïntroductiepogingen in Het Zwin.'

Lippens: 'In het kader van de pedagogische in-in 1957 twee volwassen Ooievaars in Het Zwin is inderdaad van belang dat de kinderen en zelfs de plaats de jagers, de Ooievaars leren kennen om ze beter te leren respecteren en beschermen. In 1962 schafte men zich vier jonge Ooievaars aan, afkomstig uit Zuidoost-Europa (Joegoslavië). In dezelfde periode werden ons vier Ooievaars geschonken (gevonden slachtoffers van hoogspanningsleidingen). Deze kleine troep van acht exemplaren betekende dus als het ware het embryo van deze herinplantingsgroep.'

Voortplanting werd pas in 1965 een feit, Burggraeve & Decler: 'Het eerste broedgeval van Ooievaars van deze eeuw was een feit. Nog datzelfde jaar werd in samenwerking met Sabena en het WWF een grootscheepse campagne gevoerd en werden jonge vogels ingevoerd uit Marokko (vier stuks uit Sidi-Bouj-Thamirirt, ten zuiden van Meknès); en uit Portugal (eveneens vier stuks, uit de Algarve). 'Deze werden ons geschonken, vervoer inbegrepen, door de T.A.P. (Portugese Luchtvaartmaatschappij), die haar nieuwe lijn, Brussel-Lissabon-Faro, inhuldigde.' Aanvankelijk werd een zogenaamd 'venster' in de vleugel geknipt zodat ze geen grote afstanden konden afleggen. Mede door deze snelle aanpassing aan het voedsel ontstond een standvogelpopulatie. Het aantal broedparen nam snel toe. 'In 1994 broeden er vijftien à twintig paren.' 'Wij schonken Ooievaars aan reservaten in Normandië, Bretagne, de Elzas,

had voor de laatste 1895). Wij zijn erin bouwen die, zoals worden. Zij vertoe-km van Het Zwin, 15 °C onder het onder te lijden.' do Burggraeve en werd begonnen

spanningen werden binnengebracht. Het volwassenen, in de eerste

Transporten in beeld

Bewegende beelden van het vangen en het transport van een Ooievaar vanuit Algerije naar Zwitserland zijn te zien op de dvd 'Max Bloesch und Seine Störche' uit 2014. Deze dvd is samengesteld door zijn zoon Jürg en is verkrijgbaar via het Infozentrum Witi in Altreu (Zwitserland). Informatie over dit centrum is te vinden op internet: <https://www.infowiti.ch/de/witi/>.

Bewegende beelden van de aankomst van de Ooievaars uit Hongarije in het station Groot-Ammers in 1969 zijn te zien in een fragment van een Polygoon Journaal op YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=Xrij1MRgTUE>. De Ooievaars werden in kisten op een bootje aangevoerd. Na aankomst op het terrein werden zij geringd en losgelaten.

Enkele stills uit het videofragment van het Polygoon Journaal.

Zuid-Zweden, evenals aan educatieve instellingen zoals de Zoo van Antwerpen, Plankendaal, het Ooievaarsdorp in Nederland en andere. In 1993 werden veertien jongen geschonken aan het Ooievaarsdorp in Nederland.'

Deze mooie vogel was in deze regio uitgestorven, maar dankzij een heel succesvol herinplantingsprogramma zijn deze vogels weer regelmatig te zien. In 1995 waren er in Vlaanderen slechts vijfendertig ooievaarskoppels, maar die brachten geen enkel jong groot.

Reden van uitsterven

Terwijl in Nederland de Ooievaar uitstierf door allerlei milieuverstoringen en door jacht, waarbij de Ooievaar gezien werd als schadelijk wild, stierf de Ooievaar in België uit door jacht omwille van de opgezette vogel. Althans volgens Lippens, hij beschrijft hoe elke jager rondom de eeuwwisseling (1900) tijdens de Belle Epoque een natuurhistorisch kabinet wilde aanleggen en dat daar per se minimaal twee Ooievaars bij behoorden: 'Elke elite-jager werd verzamelaar en elke verzameling diende – om volledig te zijn – een paar Ooievaars te omvatten. De vogels werden achteraf opgezet en tentoongesteld op de toonbank van een café of van een handelaar in gevogelte.' Lippens gaat daarmee – als graaf – extreem te keer tegen zijn mede-edellieden, ook al omdat ze naar Nederland overtrekkende Ooievaars achter elkaar afschieten.

Zorg in de broedtijd

De Ooievaar was rond 1910 een bekende verschijning, met landelijk ten minste vijfhonderd broedparen. Na een decennialange afname, vooral een gevolg van intensiever agrarisch grondgebruik, waren er rond 1990 maar tien paren over. Het fokken, uitzetten en bijvoeden van Ooievaars, begonnen in 1969, wierp na een lange aanloop vruchten af. De stand herstelde niet alleen na 1990 maar groeide zelfs tot bijna 1100 paren (de schatting in de meest recente Vogel-atlas van Nederland is 850-1000 paren (Sovon 2018), red.). De betrokken vogels, merendeels afstammelingen van het fokproject, vertonen in toenemende mate weer 'wild' gedrag. Zo trekt het merendeel van de jonge vogels weg. De verspreiding, lange tijd sterk geconcentreerd rond de voormalige fokcentra, wordt geleidelijk ruimer. Zelfs in Oost- en Zuid-Nederland broeden tegenwoordig enkele Ooievaars. Ook over de grens in Duitsland is eenzelfde ontwikkeling gaande als in Nederland.

Zorg buiten de broedtijd

De Nederlandse Ooievaars trekken grotendeels weg, maar een klein deel overwintert in eigen land. Jaarlijks blijven naar schatting zeshonderd tot zevenhonderd exemplaren overwinteren. Deze vogels zoeken bij sneeuw en vorst de bebouwde kom op of bezoeken speciale voerplaatsen. De weggetrokken vogels komen vanaf februari terug. De voorjaartrek, tezamen met Deense en Duitse Ooievaars, vindt plaats van half maart tot half mei, vaak in twee gescheiden pieken. De wegtrek duurt van juli tot in oktober, met de meeste trek in augustus. Trekgroepen van soms meer dan een honderdtal Ooievaars strijken dan neer op gemaaide graslanden en overnachten wel eens op gebouwen. De ene groep gaat via Turkije naar Afrika, de andere steekt bij Spanje over.

■ R. Zanderink, Oud Over 98, 3632 VE Loenen aan de Vecht, e-mail: zanderinkr@gmail.com.

LITERATUUR:

- Anonymus (1999):** De Ooievaar is helemaal terug - Bijna was de Ooievaar totaal verdwenen uit het Nederlandse dorps- en plattelandsbeeld. *Vogels* 19(1):18-23.
- Anonymus (2000):** Per jeep achter flappende Jerommeke aan. *Vogels* 20(4):24-26.
- Bloesch, M. (1985):** Der Storchensiedlungsversuch in Altreu (Schweiz). *In: Rheinwald, G. et al. (red.) (1989):* Braunschweig: ICBP Proceedings of the first International Stork Conservation Symposium. Walsrode, 14-19, oktober 1985.
- Bonjer, J. & J. Altenburg (2009):** STORK: de nieuwe beschermer van ooievaars. *Vogelnieuws* 8-04, augustus 2009.
- Dallinga, H. & M. Schoenmakers (1984):** Populatieveranderingen bij de Ooievaar in de periode 1850-1974. *Vogelbescherming*, Zeist.
- Dongen, H. van (1969):** Ooievaarsdorp "Het Liesveld" in de Alblasserwaard. *het Vogeljaar* 17(1):17-18.
- Have, T. van der (1996):** Ooievaar. Zeist: Vogelbescherming Nederland. *Vogelnieuws*; 9(2).
- Hayman, P., D. Jonkers & P. van Zalinge (1983):** Ooievaars in Nederland. Oberon, Haarlem.
- Lippens, L. (1971):** Nieuws uit het Vogelreservaat Het Zwin. *het Vogeljaar* 19(4):569-570.
- Maréchal, P. (1993):** Ooievaarsdorpen: leuk maar achterhaald? *het Vogeljaar* 41(3):97-102.
- Ouweneel, G. & V. Zsolt (2007):** De onstuitbare opmars van de Europese Kraanvogel. *het Vogeljaar* 55(5):204-210.
- Roessel, A. van (1995):** Luie ooievaars zijn vergeten hoe ze vissen moeten vangen. *de Volkskrant*, 28 januari 1995.
- Rooth, J. (1995):** Over het voedsel, de terreinkeus en de achteruitgang van de ooievaar in Nederland. Staatsbos-beheer, Den Haag.
- Saris, F. (2007):** Een eeuw vogels beschermen. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Schaub, M., R. Pradel & J.D. Lebreton (2004):** Is the reintroduced white stork population in Switzerland self-sustainable? *Biological Conservation* 119:105-114.
- Sovon (2018):** Vogelatlas van Nederland. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Tolman, R. (1995):** Verdwijnt de ooievaar uit ons land? *Vadertje Langbeen*. Stichting IVIO, Lelystad.
- Voous, K.H. (1988):** Moerasvogels in Europa, de ooievaar. *Vogels* 44:84-86.
- Zweeres, K. (1953):** Waar blijven de ooievaars? De ooievaar verdwijnt. Stichting IVIO, Lelystad.